

POSTANOWIENIE

Dnia 15 września 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Władysław Pawlak (przewodniczący)

SSN Anna Owczarek (sprawozdawca)

SSN Krzysztof Pietrzykowski

Protokolant Iwona Budzik

w sprawie z wniosku A.A

przy uczestnictwie M.A., K.F., D.R., Gminy Miejskiej K., M.K., A.S. i Skarbu Państwa - Prezydenta Miasta K.

o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku wydanego przez Sąd Rejonowy w K. dnia 12 listopada 1976 r., sygn. V Ns (...), po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 15 września 2017 r., skargi kasacyjnej wnioskodawczyni oraz skargi kasacyjnej uczestniczki A.S. od postanowienia Sądu Okręgowego w K. z dnia 18 lutego 2016 r., sygn. akt II Ca (...),

uchyla zaskarżone postanowienie oraz postanowienie Sądu Rejonowego w K. z dnia 29 stycznia 2015 r., sygn. akt I Ns (...) i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w K., pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 12 listopada 1976 r. Sąd Rejonowy w K. stwierdził, że spadek po A.K., ostatnio stale zamieszkałej i zmarłej w dniu 22 kwietnia 1976 r. w K. nabył w całości Skarb Państwa (sygn. akt V Ns (...)).

Wnioskiem z dnia 25 marca 2014 r. wnuczka spadkodawczyni – A.A. wystąpiła o zmianę o powyższego postanowienia poprzez stwierdzenie, że nabywcami spadku z mocy ustawy są wnuki spadkodawczyni A.A. w 1/3 części, A. S. w 1/3 części, M. K. i K. D. po 1/6 części.

Uczestnicy postępowania, poza Skarbem Państwa – Prezydentem miasta K. i Gminą Miejską K., poparli żądanie wniosku.

Postanowieniem z dnia 19 stycznia 2015 r. Sąd Rejonowy w K. oddalił wniosek. Odwołując się do doktrynalnego pojęcia uczestnika postępowania nieprocesowego w znaczeniu formalnym przyjął, że wystarczający był fakt wydania na rozprawie w dniu 29 września 1976 r., w toku postępowania w sprawie sygn. akt V Ns (...), postanowienia o wezwaniu do udziału w sprawie w charakterze uczestników imiennie oznaczonych wnuków spadkodawczyni, powołanych do dziedziczenia w dalszej kolejności. Z tych względów uznał, że należąca do tego kręgu wnioskodawczyni była uczestniczką postępowania i nie zachowała zawitego terminu jednego roku do zgłoszenia wniosku o zmianę postanowienia stwierdzającego nabycie spadku (art. 679 § 1 zd. 2 k.p.c.). Postanowieniem z dnia 19 stycznia 2015 r. Sąd Okręgowy w K. oddalił apelacje wnioskodawczyni, uczestników M. K. i A. S.

Podstawa faktyczna rozstrzygnięcia była bezsporna. Ustalono, że A.K. zmarła w dniu 22 kwietnia 1976 r. nie pozostawiając testamentu. Spadkobiercy ustawowi - mąż R.K., córka J.S., synowie Z.K. i J.K., uczestniczący w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku sygn. akt V Ns (...), odrzucili spadek. Sąd rozpoznający tę sprawę, po wydaniu postanowienia o wezwaniu do udziału w sprawie w charakterze uczestników powołanych do dziedziczenia w dalszej kolejności wnuków spadkodawczyni, tj. A.K. (obecnie A.), D.S. (obecnie V.R.), małol. A. i S. (obecnie S.), małol. M.K., małol. K. K. (obecnie del F.) wydał zarządzenie o wezwaniu ich na termin kolejnej rozprawy. W aktach sprawy brak dowodu doręczenia im wskazanego postanowienia, wezwania na ten oraz kolejny termin rozprawy. Żadna z tych osób, poza D.S. (córką J.S.), która także złożyła przed sądem oświadczenie o odrzuceniu spadku po A.K., nie stawiała się na rozprawie. Sąd Rejonowy w K. w sentencji postanowienia z dnia 12 listopada 1976

r., wskazując jako uczestników J.S., Z.K. i J.K., pominął je, a w uzasadnieniu niezgodnie ze stanem rzeczy stwierdził, że spadkobiercy złożyli zapewnienie o braku dalszych krewnych powołanych do dziedziczenia z ustawy, stąd i wobec odrzucenia spadku przez jedynych uprawnionych do dziedziczenia spadek nabył w całości Skarb Państwa. Postanowienie to uprawomocniło się bez zaskarżenia.

Sąd drugiej instancji podzielił pogląd, że wnioskodawczyni A.A. na skutek wezwania przez sąd w rozumieniu art. 510 § 2 k.p.c. stała się uczestniczką postępowania w sprawie sygn. akt V Ns (...). Sąd Okręgowy przyjął, że taka wykładnia art. 510 § 2 k.p.c. nie narusza konstytucyjnego prawa do sądu i zasad praworządności, ponieważ system prawny przewiduje skargę o wznowienie postępowania opartą na podstawie nieważności postępowania (art. 524 k.p.c.). Przewidziane w art. 524 k.p.c. wyłączenie wznowienia, gdy postanowienie kończące postępowanie może być zmienione lub uchylone, dotyczy jedynie pokrywających się podstaw. Oznacza to, że wnioskodawczyni, jako uczestniczce postępowania powołującej się na naruszenie jej praw procesowych przysługiwał inny środek ochrony prawnej w postaci skargi o wznowienie postępowania. Sąd drugiej instancji stwierdził ponadto, że wynikający z art. 670 k.p.c. obowiązek badania przez sąd z urzędu kto jest spadkobiercą, w postępowaniu wszczętym na podstawie art. 679 § 1 k.p.c. istnieje tylko w zakresie i granicach wyznaczonych przez dopuszczalną podstawę żądania zmiany postanowienia, tj. w tym wypadku podstawę, której wnioskodawczyni nie mogłaby powołać w zakończonym postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku. Podniósł, że nie można przyjąć iż „powołana przez wnioskodawczynię podstawa wznowienia – a to istniejący między nią a spadkodawczynią stosunek pokrewieństwa, który uzasadniać miał zmianę prawomocnego orzeczenia stanowił nową podstawę żądania, która obiektywnie nie mogła zostać powołana w toku wówczas prowadzonego postępowania”, gdyż relacje rodzinne były znane. Oceniał, odwołując się do sprzeczności zeznań uczestników i okoliczności sprawy, że okoliczność, iż „mogą być spadkobiercami babci”, była znana wnioskodawczyni i uczestnikom już przed dniem 25 marca 2013 r., a nie jak twierdzi od początku stycznia 2014 r. wobec powszechnej w rodzinie „świadomości utraty majątku po babci”.

Skargę kasacyjną od postanowienia sądu drugiej instancji w całości złożyła wnioskodawczyni. Skarga, oparta na obu podstawach z art. 398³ § 1 k.p.c., w ramach naruszenia przepisów prawa materialnego wskazuje przepisy art. 21 pkt 1 Konstytucji RP i art. 6 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz art. 1 Protokołu nr 1 do tejże Konwencji poprzez nieposzanowanie zasad w nich zawartych, wobec faktycznego znacjonalizowania prywatnego majątku, również osób małoletnich, „poprzez całkowicie bezprawne przypisanie spadkobrania Skarbowi Państwa i to bez jakiegokolwiek odszkodowania”. Jako naruszone przepisy postępowania, mające istotny wpływ na wynik sprawy, powołuje art. 510 § 2 w zw. z art. 669 k.p.c. poprzez przyjęcie, że nie jest konieczne faktyczne zawiadomienie strony uprawnionej do wzięcia udziału w sprawie, art. 679 k.p.c. poprzez stwierdzenie, że w sytuacji niezawiadomienia strony uprawnionej, powinna ona skorzystać z procedury wznowienia postępowania określonej w art. 524 k.p.c., art. 670 k.p.c. poprzez błędne pominięcie zapewnienia uczestnika postępowania J.K., który informował, że ma jedno pełnoletnie dziecko (wnioskodawczynię), podczas gdy w uzasadnieniu postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku podano, że brak dalszych krewnych spadkodawczyni, wreszcie pominięcie indywidualnej sytuacji wnioskodawczyni polegającej na wieloletnim braku kontaktu pomiędzy nią a ojcem i pozostałymi członkami rodziny.

Sąd Najwyższy zważył:

Zgodnie z art. 510 § 1 k.p.c. zainteresowanym w sprawie jest każdy, czyich praw dotyczy wynik postępowania, może on wziąć udział w każdym stanie sprawy aż do zakończenia postępowania w drugiej instancji. Jeżeli weźmie udział, staje się uczestnikiem (§ 1). W braku własnej inicjatywy zainteresowanego sąd wezwie go do udziału w sprawie, a przez wezwanie wezwany staje się uczestnikiem (§ 2). W myśl art. 1020 k.c. spadkobierca, który spadek odrzucił, zostaje wyłączony od dziedziczenia tak, jakby nie dożył otwarcia spadku, a udział spadkowy, jaki by mu przypadł, przypada jego dzieciom w równych częściach (art. 931 § 2 k.c.). Artykuł 670 § 1 k.p.c. zobowiązuje sąd do badania z urzędu kto jest spadkobiercą, z czego wynika obowiązek ustalenia, czy zstępni spadkobiercy odrzucający spadek mają dalszych zstępnych. Konsekwentnie po odrzuceniu spadku przez spadkobiercę ustawowego dziedziczącego spadek w pierwszej kolejności sąd prowadzący

postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku powinien wezwać do udziału w sprawie, jako zainteresowane, osoby nabywające spadek według ogólnych reguł dziedziczenia ustawowego w dalszej kolejności. W takim wypadku dochodzi bowiem do zmiany stosunku prawnego bez następstwa w stosunku procesowym w odniesieniu do dotychczasowych uczestników postępowania. Ustawa, w wypadku ujawnienia osób należących do tego kręgu spadkobierców, obliuguje sąd do podjęcia szeregu czynności z urzędu, po pierwsze wydania postanowienia o wezwaniu ich do udziału w sprawie (art. 510 § 2 k.p.c.), po drugie wezwania na rozprawę (art. 669 k.p.c.), po trzecie zbadania, kto nabył spadek (art. 670 k.p.c.).

Istota problemu występującego w sprawie polega na tym, czy ograniczenie się przez sąd spadku w toku postępowania o stwierdzenie nabycia spadku do wydania postanowienia o wezwaniu zainteresowanych do udziału w sprawie jest wystarczające do uznania ich za uczestników postępowania. Przyjęcie takiego statusu procesowego osób wezwanych pociąga daleko idące konsekwencje w zakresie związania postanowieniem kończącym postępowanie w sprawie z niewielkimi wyjątkami dotyczącymi możliwości jego wzruszenia, wobec ograniczenia restrykcyjnym terminem i podstawami, w autonomicznym postępowaniu wznowieniowym (art. 679 k.p.c.) albo w postępowaniu o wznowienie postępowania (art. 524 § 1 k.p.c.). Sąd drugiej instancji opowiedział się za ścisłą językową wykładnią art. 510 § 2 k.p.c. uznając, że poprzez wydanie postanowienia o wezwaniu do udziału w sprawie zainteresowany staje się uczestnikiem. Stanowiska tego nie można podzielić. Jak wskazano wyżej uczestnikiem postępowania nieprocesowego można zostać wskutek własnej czynności (zgłoszenia wniosku wszczynającego postępowanie) albo wzięcia udziału w toczącym się postępowaniu na skutek dokonania czynności procesowej albo z mocy prawa albo wezwaniu przez sąd do udziału w sprawie. Treścią normy zawartej w art. 510 § 2 k.p.c., w części nakładającej na sąd obowiązek działania z urzędu, jest oznaczenie jednego z możliwych sposobów uzyskania statusu procesowego uczestnika. Samo wydanie postanowienia w tym przedmiocie nie jest jednak wystarczające, gdyż konieczne jest zakomunikowanie jego treści adresatowi. Dopiero z chwilą otrzymania przez niego „wezwania dokonanego przez sąd” poprzez doręczenie odpisu postanowienia oraz odpisu wniosku

wszczynającego postępowanie zainteresowany rzeczywiście staje się uczestnikiem. Proceduralne wymogi dokonania tej czynności uregulowane są, podobnie jak przy przekształceniach podmiotowych w postępowaniu procesowym, w aktach wykonawczych. W czasie prowadzenia postępowania o stwierdzeniu nabycia spadku obowiązywało w tym zakresie rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 1969 r. Regulamin czynności sądów wojewódzkich i rejonowych (Dz.U. 1969, Nr 37, poz. 325 ze zm.), którego § 95 stanowił, że w razie stwierdzenia, iż nie wszyscy zainteresowani w sprawie są uczestnikami postępowania nieprocesowego (art. 510 k.p.c.), należy zażądać od wnioskodawcy informacji o osobach nie biorących udziału i o ich adresach oraz zażądać odpisów pism procesowych i załączników dla każdej z tych osób, chyba że informacje te lub odpisy znajdują się już w aktach sprawy, a jeżeli wezwanie ma być dokonane z urzędu w razie nie złożenia odpisów pism i załączników, przewodniczący posiedzenia zarządza sporządzenie tych odpisów przez sekretariat. Osoba, mogąca wchodzić w rachubę jako spadkobierca ustawowa lub testamentowa, która uzyskała na podstawie tych czynności przymiot uczestnika postępowania, musi zostać wezwana na rozprawę (art. 669 k.p.c.). Dopiero uchybienia w tym zakresie i ewentualnie powstałe w dalszym toku postępowania prowadzące do naruszenia jej praw, w tym pozbawienia możliwości obrony, mogłyby być kwalifikowane jako podstawy nieważnościowe, uzasadniające (obok dalszych szczególnych przesłanek), wniesienie skargi o wznowienie postępowania na podstawie art. 524 k.p.c., wskazanego przez sąd drugiej instancji właściwy środek ochrony prawnej.

Konsekwentnie ocena podstaw żądania zmiany postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku przez wnioskodawczynię, nie będącą w rozumieniu art. 679 § 1 zd. 2 k.c. uczestnikiem prawomocnie zakończonego postępowania, jest otwarta i, jako dotycząca nierozpoznanej istoty sprawy, powinna być przedmiotem ponownego rozpoznania przez sąd pierwszej instancji.

Z tych względów uzasadnione podstawy kasacyjne skargi w zakresie naruszenia przepisów postępowania, mających istotny wpływ na jego wynik, skutkują koniecznością uchylenia zaskarżonego orzeczenia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania (art. 398¹⁵ § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.), z

pozostawieniem Sądowi Rejonowemu rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego (art. 108 § 2 w zw. z art. 398²¹ i w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.).

Badanie dalszych zarzutów podniesionych w ramach obu podstaw, kasacyjnych jest zbędne i niecelowe.

aj